

УДК 347.734(477)

Н.Д. КВАСНЕВСЬКА, канд. юрид. наук,
Державний науково-дослідний інститут МВС
України

ПОНЯТТЯ СУДОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ ПОГЛЯД

Ключові слова: *судова система, судоустрій, судова влада, судовий орган, національне законодавство*

В Конституції України [1] проголошено, що правосуддя в Україні здійснюється виключно судами. В Україні діє єдина судова система, яка складається із судів загальної юрисдикції та Конституційного Суду України. При цьому, система судів загальної юрисдикції є досить розгалуженою та неоднорідною як за своєю спеціалізацією, так і будовою. Це цілком відповідає вимогам ст.125 Конституції України, де зазначено, що система судів загальної юрисдикції в Україні організована за принципами територіальності та спеціалізації. Однак, у науковій літературі й досі не вироблено єдиного розуміння категорії «судова система», яка на думку одних вчених являє собою всю сукупність судових установ та інших державних органів, що сприяють організації та функціонуванню судів [2, с.6; 3, с.19]. Інші ж вчені зводять її до системи судів, як установ, наділених судовою владою [4, с.11; 5, с.68]. Відсутнє також легітимне визначення поняття судової системи.

Таким чином, зважаючи на те, що категорія «судова система» є основою понятійного апарату декількох галузей права, в тому числі адміністративного, конституційного та інших, а також широко використовується в адміністративному законодавстві України, виникає необхідність у з'ясуванні її змісту та поняття, що, в свою чергу, надасть можливість відмежувати її від інших близьких за значенням термінів.

Актуальність теми дослідження підтверджується недостатністю наукових робіт, що присвячені визначенню поняття судової сис-

теми України, що у поєднанні з необхідністю комплексного наукового аналізу даного питання обумовлює важливість та своєчасність даної статті.

Окремі аспекти визначення поняття судової системи України досліджували такі вчені, як В.І. Андрейцев, А.А. Іванищук, М.І. Карпа, Р.О. Куйбіда, Л.М. Москович, І.В. Назаров, С.П. Погребняк, В.С. Смородинський, О.В. Старчук, О.В. Стівба, М.А. Фоміна, З.О. Хотинська-Нор та багато інших. Однак, на сьогоднішній день відсутні комплексні дослідження, присвячені визначенню категорії судової системи України в контексті її вживання в актах національного законодавства, що ще раз підкреслює важливість та актуальність запропонованої теми. Тому метою статті є визначення поняття судової системи України в контексті його застосування в актах національного законодавства. Для досягнення поставленої мети необхідно виконати такі завдання: визначити етимологію поняття судової системи України; провести критичний аналіз наукових підходів до визначення досліджуваної категорії; з'ясувати співвідношення досліджуваної категорії з іншими подібними за значенням термінами: судоустрій, судова влада та ін.; запропонувати авторське визначення категорії судової системи України в контексті її вживання в актах національного законодавства.

В Конституції та законах України широко вживаються такі категорії, як «судова система», «судоустрій», «судова влада» та інші. Однак, не наводячи їх чіткого легітимного визначення, законодавець наражає на небезпеку їх неоднозначного розуміння і, відповідно, неправильного застосування на практиці. Найбільше проблем виникає у зв'язку з необхідністю розмежування цих категорій та логічно і граматично правильного їх застосування.

Так, категорія «судова система» включає в себе два окремих структурних поняття – «судова» та «система». У Великому тлумачному словнику сучасної української мови «система» визначається як: 1) порядок, зумовлений правильним, планомірним розташуванням і

взаємним зв'язком частин чого-небудь; 2) сукупність яких-небудь елементів, одиниць, частин, об'єднаних за спільною ознакою, призначенням; 3) будова, структура, що становить єдність закономірно розташованих та функціонуючих частин тощо [6, с.891]. Таким чином, в контекстному зв'язку судова система означає зовнішньо та внутрішньо упорядковану, окреслену відповідними межами єдиною організаційною будовою всіх судів. Однак, в науковій літературі висловлюються різні точки зору з приводу визначення цього терміну.

І.В. Назаров вважає, що судова система – це система спеціальних державних органів – судів, які є носіями судової влади, створені для задоволення потреби у розгляді та вирішенні виникаючих правових спорів, мають загальні завдання, принципи організації й діяльності, відповідають рівню соціально-економічного розвитку суспільства [4, с.11]. Отже, автор цілком виправдано організаційні межі судової системи окреслює судами, як спеціалізованими установами, уповноваженими здійснювати правосуддя.

Подібної точки зору дотримується М.А. Фоміна, яка пропонує визначати судову систему як єдину, взаємозалежну, ієрархічно побудовану сукупність судів у державі [5, с.68]. Таким чином, частина науковців є прихильниками концепції, за якою судову систему утворюють виключно суди України.

Натомість, у вітчизняній правовій теорії зустрічаються й інші підходи до визначення категорії «судова система». Так, на думку Р.О. Куйбіди, судова система – це сукупність судів, органів та установ, що їх обслуговують [2, с.6]. Подібної точки зору дотримується В.І. Андрейцев [3, с.19]. Науковець вважає некоректним, що при визначенні судової системи деякі вчені користуються загальною категорією «суди», оскільки кожен з них виконує свою роль та призначення, відправляючи свою виключну юрисдикцію (конституційну тощо) і має чітку конституційну назву, як уповноваженого на здійснення відповідної судової влади від імені держави. В той же час, В.І. Андрейцев зауважує про те, що не варто

забувати про існування в Україні системи альтернативного недержавного правосуддя та судочинства відповідно до Закону України про третейські суди, які за логікою його приписів не відносяться до судової системи та які можна віднести до загальної судово-правової системи, що функціонує в Україні, але не входить до державної судово-правової системи і, зокрема, державної судової влади [3, с.19]. Це означає, що судову систему складають не тільки суди України різних рівнів, але й державні органи, зокрема, Державна судова адміністрація, Вища кваліфікаційна комісія суддів, а також недержавні суди.

В науковій літературі зустрічається також і такий підхід, відповідно до якого категорію «судова система» слід розглядати у вузькому та широкому значенні. Зокрема, такої точки зору дотримується О.З. Хотинська-Нор, яка вважає, що у широкому розумінні судова система – це цілісний комплекс правових інституцій, в яких дістає прояв судова влада та їх зв'язків. У вузькому значенні, на думку науковця, варто вести мову не про систему судів із притаманними їй зв'язками та властивостями, а про систему судових органів [7, с.10]. Висловлену науковцем точку зору фактично слід розуміти так, що категорія «судова система» може вживатися як у вузькому, так і в широкому значенні, тобто автор поєднує два попередні підходи. Однак, таке пояснення не може задовольнити розуміння її легітимного значення (тобто того, в якому вона вживається в законодавстві України).

Отже, сучасна правова наука виробила три принципово відмінних підходи до тлумачення категорії «судова система»: 1) це система державних судів; 2) це система державних судів та альтернативних недержавних судів, а також інших державних органів, що сприяють функціонуванню судів; 3) у вузькому та широкому значенні, які відповідають першому та другому підходам. Для того, щоб визначити, яка з цих концепцій більш прийнятна, необхідно проаналізувати положення законодавства, в якому застосовується категорія «судова система».

У ст.3 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» зазначено, що суди загальної юрисдикції утворюють єдину систему судів. Єдиним органом конституційної юрисдикції в Україні є Конституційний Суд України [8]. За логікою викладення даної статті Закону «Про судоустрій і статус суддів» можна дійти висновку, що судова система складається виключно з державних судів України. В такому ж значенні даний термін застосовано в Конституції України [1]. Отже, законодавець цілком однозначно обмежує судову систему виключно державними судами України – загальної юрисдикції та Конституційним Судом України. На цьому можна було би завершити дане дослідження, якби в законодавстві не вживались у подібному значенні інші терміни, зокрема, такі як «система судоустрою», «система судових органів», «система судової влади» тощо. Наприклад: у ст.38 Закону «Про судоустрій і статус суддів» зазначено, що Верховний Суд України є *найвищим судовим органом*; у ст.90 – Вища кваліфікаційна комісія суддів України є постійно діючим органом у системі судоустрою України; в ст.145 – Державна судова адміністрація України здійснює організаційне забезпечення діяльності органів судової влади у межах повноважень, установлених законом [8] тощо. В Положенні «Про державну судову адміністрацію» застосовано термін «система судової влади» [9], до якої належить Державна судова адміністрація. Отже, визначимо співвідношення цих понять.

Так, система судової влади є найширшою з цих категорій. В організаційному контексті вона означає всю систему державних органів, установ, судів, їх посадових осіб, включаючи суддів, працівників апарату судів, тобто як тих, що безпосередньо здійснюють правосуддя (судді), так і тих, що забезпечують організаційне, фінансове та інше обслуговування діяльності суддів.

Судоустрій має подібне значення, однак, на відміну від системи судової влади також означає порядок організації та розбудови судів та інших судових органів. Зокрема, у тлумачному словнику судоустрій визначається,

як система судових установ, їх організація та порядок діяльності [6, с.954].

Судовий орган (установа) – це первинна структурна одиниця в системі судової влади, включаючи суди, Державну судову адміністрацію, Вищу кваліфікаційну комісію суддів, органи суддівського самоврядування тощо.

Відтак, судова система є частиною системи судової влади; суд виступає одним із судових органів; а категорія «система судоустрою» є логічно неправильною, оскільки судоустрій являє сам по собі систему та організаційну будову системи судових органів. Тому вживання останнього в законодавстві слід уникати.

Таким чином, судову систему в контексті застосування цього терміну в актах національного законодавства можна визначити як зовнішню та внутрішню упорядковану, організаційно єдину сукупність всіх судів, утворених відповідно до Конституції та законів України, на які покладаються виключні повноваження щодо здійснення правосуддя.

Для уникнення неоднозначного застосування даної категорії необхідно закріпити її визначення в Законі «Про судоустрій і статус суддів». Крім того, в законодавстві важливим є правильне застосування відповідних термінів. Тому ч.1 ст.38 Закону «Про судоустрій і статус суддів» краще викласти в такій редакції: «Верховний Суд України є найвищим *органом в системі судів загальної юрисдикції*»; ч.1. ст.90: «Вища кваліфікаційна комісія суддів України є постійно діючим органом у *системі судової влади* України». Подібні зміни слід внести і до інших актів законодавства в сфері регулювання організації та функціонування судової влади в Україні. Це є перспективою подальших досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України : від 28.06.1996 р., № 254к/96-ВР // ВВР України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Куйбіда Р. О. Реформування правосуддя в Україні: стан і перспективи : монографія / Р. О. Куйбіда. – К. : Атіка, 2004. – 288 с.

3. Андрейцев В. І. Судово-правова система в Україні: тектологічні проблеми оптимізації функціонування / В. І. Андрейцев // Вісник Вищої ради юстиції. – 2010. – № 1. – С. 15–30.
4. Назаров І. В. Судові системи країн Європейського союзу та України: порівняльно-правовий аналіз : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. юрид. наук : спец. 12.00.10 «Судоустрій; прокуратура та адвокатура» / І. В. Назаров. – Харків, 2011. – 39 с.
5. Фоміна М. А. До питання розмежування понять «судова система» та «судоустрій» / М. А. Фоміна // Часопис Київськ. ун-ту права. – 2013. – № 1. – С. 67–69.
6. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. – Київ, Ірпінь : Перун, 2005. – 1728 с.
7. Хотинська-Нор О. З. До питання тлумачення поняття «судова система» / О. З. Хотинська-Нор // Судова апеляція. – 2014. – № 3 (36). – С. 6–11.
8. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» : від 07.07.2010 р., № 2453–VI // ВВР України. – 2010. – № 41–42, № 43, № 44–45. – Ст. 529.
9. Рішення Ради суддів України «Про затвердження Положення про Державну судову адміністрацію України» : від 22.10.2010 р., № 12 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://od.court.gov.ua/tu16/norm/pol0/pol2>.

Квасневська Н. Д. Поняття судової системи України: сучасний погляд / Н. Д. Квасневська // Форум права. – 2015. – № 5. – С. 110–113 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2015_5_20.pdf

Визначено етимологічне значення категорії «система судів України»; проведено критичний аналіз наукових підходів стосовно визначення поняття судової системи; з'ясовано співвідношення досліджуваної категорії з іншими подібними за значенням термінами: судоустрій, судова влада та ін.; запропоновано авторське визначення категорії судової системи України в контексті її вживання в актах національного законодавства.

***

Квасневская Н.Д. Понятие судебной системы Украины: современный взгляд

Определено этимологическое значение категории «система судов Украины»; проведен критический анализ научных подходов к определению понятия судебной системы; выяснено соотношение исследуемой категории с другими сходными по значению терминами: судоустройство, судебная власть; предложено авторское определение категории судебной системы Украины в контексте ее употребления в актах национального законодательства.

***

Kvasnevskaya N.D. The Concept of the Judicial System of Ukraine: Modern Look

In the article the etymological meaning of the category of «the judicial system of Ukraine»; A critical analysis of scientific approaches to the definition of the judiciary; the study found correlation with other categories similar in terms of value, the Judiciary, the organization judiciary; The author definition of the judicial system of Ukraine in the context of its use in acts of domestic legislation.